

Logopedie en hoogbegaafdheid

Adviezen over de begeleiding van **hoogbegaafde kinderen in de logopediepraktijk.**

AUTEURS

HENRIËTTE DEKKER-TER BRAAK

LOGOPEDIST,
SPECIALIST GIFTED EDUCATION

ESTHER VAN REMS-DIJKSTRA

LOGOPEDIST

Aanleiding voor dit artikel

Dit artikel wil bijdragen aan de herkenning en adequate behandeling van hoogbegaafde kinderen met logopedische stoornissen. De auteurs zijn van mening dat hoogbegaafdheid nog onvoldoende wordt herkend en erkend in de logopedische praktijk.

Hoe kunnen hoogbegaafde kinderen worden herkend?

Het eerste uitgangspunt bij een begaafdheidsonderzoek is vaak een IQ-test met als uitslag een TIQ (totaal intelligentiequotiënt) van 130 of hoger. Er kleven echter risico's aan het hanteren van zo'n grens. Iemand die op een IQ-test 'slechts' 129 scoort, kan niet meteen als niet hoogbegaafd worden bestempeld. De meeste hoogbegaafdheidsspecialisten zijn het erover eens dat ook een score verder onder de 130 niet per definitie betekent dat iemand niet hoogbegaafd is. Er is immers niet bewezen dat de geteste persoon niet tot meer in staat is. Persoonlijke omstandigheden, zoals zenuwen, vermoeidheid en een gebrek aan doorzettingsvermogen, motivatie en uitdaging, kunnen de uitslag van een IQ-test negatief beïnvloeden. Deze factoren zorgen ervoor dat een IQ van minstens 130 wel wordt meegenomen bij begaafdheidsonderzoek, maar geen uitsluiting kan geven.

Franz Mönks, oud-hoogleraar ontwikkelingspsychologie en oprichter van het Centrum

voor Hoogbegaafdheidsonderzoek (afgekort als CBO), legt dit in een artikel in het tijdschrift J/M ouders van Geldermans (2010) als volgt uit: "Het is heel verleidelijk om hoogbegaafdheid aan de hand van het IQ vast te stellen. Zo wordt voor hoogbegaafdheid vaak een score van 130 of hoger aangehouden, maar wij (het Centrum voor Hoogbegaafdheidsonderzoek, auteurs) houden ons er afzijdig van. Je kunt bij begaafdheid namelijk niet spreken over één verschijningsvorm. Begaafdheid bestaat in verschillende graden en op verschillende gebieden. Wij definiëren begaafdheid daarom als het potentieel van goede of uitstekende prestaties op één of meer gebieden. Het is dus heel goed mogelijk dat een kind op één gebied heel begaafd is en op andere gebieden middelmatig scoort. En of kinderen hun talenten ontplooiën hangt erg af van persoonskenmerken en de interactie met hun omgeving."

Om toch een kader te bieden voor wat hoogbegaafdheid inhoudt, wordt vaak het model van de wetenschappers Renzulli en Mönks gebruikt. Volgens het drieringenmodel van Renzulli en Reis (2003) beschikt een hoogbegaafde over een hoge intelligentie, een grote motivatie en veel creativiteit. In het Triadisch model van Mönks (Mönks & Ypenburg, 2011), dat een uitbreiding vormt op het drieringenmodel, is aan de drie ringen een driehoek toegevoegd, die het belang van omgevingsfactoren aangeeft. Volgens dit

model zijn gezin, school en vrienden bepalend voor het tot uiting komen van de capaciteiten van een kind.

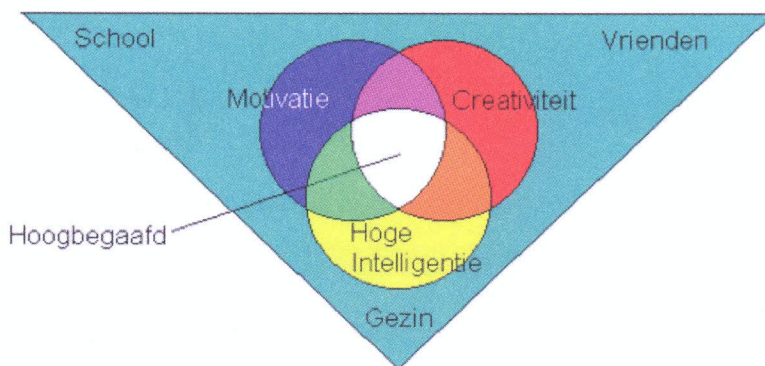
Algra (2009) geeft in haar boek 'Ontwikkelingsvoorsprong en (hoog)begaafdheid' een lijst met eigenschappen van hoogbegaafde personen uit de literatuur. Deze eigenschappen zijn concreter dan bovenstaand model en daardoor bruikbaar voor het herkennen van hoogbegaafde kinderen. Als kenmerken van hoogbegaafdheid worden genoemd:

- > Snelle algehele ontwikkeling
- > Uitblinken op meerdere gebieden
- > Gemakkelijk kunnen leren; nauwelijks oefenstof nodig
- > Goed leggen van (causale) verbanden
- > Het makkelijk kunnen analyseren van problemen; meerdere oplossingen voor één probleem kunnen geven
- > Denksprongen maken die groter zijn dan normaal (en vaak niet voor iedereen begrijpelijk)
- > Voorkeur voor abstractie
- > Hoge mate van zelfstandigheid
- > Brede of juist specifieke interesse
- > Hoge motivatie om nieuwe en complexe dingen te leren
- > Veel energie
- > Creatief/origineel
- > Perfectionistisch
- > Taalvaardig en grote woordenschat
- > Apart gevoel voor humor
- > Hoge mate van concentratie
- > Hoge mate van (over)gevoeligheid
- > Zeer kritisch
- > Groot rechtvaardigheidsgevoel
- > Doorzettingsvermogen

Hierbij moet worden opgemerkt dat niet alle hoogbegaafde kinderen al deze eigenschappen hebben. Een kind hoeft dus niet aan alle kenmerken te voldoen om hoogbegaafd te zijn. Het verdient wel aanbeveling om bij kinderen die veel van bovenstaande eigenschappen vertonen, rekening te houden met hoogbegaafdheid.

Waarom kan herkenning van hoogbegaafde kinderen worden bemoeilijkt?

Bepaalde groepen hoogbegaafde kinderen lopen volgens Winebrenner (Algra, 2009) extra risico om niet te worden herkend. Hun situatie leidt ertoe dat ze niet naar vermogen presteren, maar onderpresteren. Daardoor

FIGUUR 1. Triadisch Interdependentiemodel Renzulli/Mönks (Mönks & Ypenburg, 2011).

FIGUUR 2. Leenheer, P. (2005). Uit: De Boer & Booij (2010).

IN HET KORT

Hoogbegaafde kinderen kunnen net als ieder ander kind logopedische problemen hebben of krijgen. Bepaalde eigenschappen van hoogbegaafde kinderen kunnen ertoe leiden dat de logopedische begeleiding hierop moet worden aangepast. Perfectionisme en faalangst, moeite met automatiseren, maar ook de ideeën van het kind over de ontwikkelbaarheid van de eigen vaardigheden en de visie van de behandelend logopedist op die ontwikkelbaarheid kunnen bepalend zijn voor de behandeling. Van lang niet alle kinderen is bij de start van de behandeling bekend dat ze hoogbegaafd zijn. Net zoals een logopedist let op bepaalde kenmerken bij het signaleren van een lager intelligentieniveau, dient een logopedist dus oog te hebben voor mogelijke kenmerken van hoogbegaafdheid. Deze kenmerken kunnen vooral eenvoudig worden gemist bij kinderen in bepaalde risicogroepen, zoals dyslectici, kinderen met ADD of een andere moedertaal, of meisjes, die zich vaak aanpassen aan de gemiddelde norm. Bij vermoedens van hoogbegaafdheid zijn voor een succesvolle behandeling vaak een aanpassing van de logopedische begeleiding, een andere manier van feedback geven (het belonen van inzet in plaats van resultaat) en het van tevoren bespreken van de verwachtingen en mogelijkheden nodig.

FIGUUR 3. Leenheer, P. (2005) Uit: De Boer & Booij (2010).

wordt hun hoogbegaafdheid gemaskeerd. Vaak vertellen ouders dan dat zij veel verschil zien tussen hoe het kind thuis is, en op school.

Winebrenner (Algra, 2009) onderscheidt de volgende risicogroepen:

Kinderen met laagopgeleide ouders

Laagopgeleide ouders hebben vaak een beperkte woordenschat, waardoor ook hun kinderen dat hebben. Als ze daarnaast de intellectuele vaardigheden van hun kinderen niet stimuleren, begint zo'n kind met een relatieve achterstand op school. Geta-

lenteerde kinderen kunnen dit compenseren, maar zullen daarmee 'hooguit' gemiddeld lijken. Staan de ouders negatief tegenover school en leren, dan kan het kind zich schikken naar de ouderlijke verwachtingen en de leerhonger verbergen of onderdrukken.

Meisjes

Meisjes passen zich over het algemeen snel aan een groep aan. Vaak willen ze liever niet uitblinken en richten ze hun problemen naar binnen. Dit vertaalt zich in vage klachten als buikpijn en hoofdpijn.

Kinderen met een fysieke beperking

Kinderen met een lichamelijke beperking kunnen hierdoor belemmerd worden in het vlot uitspreken van zinnen die ze in hun hoofd hebben. Ook de communicatiedrempel tussen dove kinderen en de horende meerderheid kan het zicht op de begaafdheid van het kind belemmeren.

Kinderen met concentratieproblemen

Kinderen met concentratieproblemen hebben moeite om werk af te krijgen en missen daardoor soms delen van de klassikale instructie. Daardoor zijn de resultaten matig of gemiddeld. Vooral bij hoogintelligente kinderen met ADD kunnen concentratie en intelligentie elkaar compenseren, waardoor geen van beide wordt gesignaleerd. Bij werk onder hun niveau wordt het nog moeilijker voor de kinderen om zich te concentreren; het werk is te weinig uitdagend en daardoor verslapt de aandacht.

Kinderen met dyslexie

Hoogbegaafde dyslectische kinderen kunnen problemen op het gebied van lezen en spellen lang maskeren door hun hoge intelligentie, versnelde taalontwikkeling en brede algemene kennis. Hierdoor wordt de dyslexie vaak laat ontdekt. Naarmate de tijd vordert, gaan deze kinderen steeds minder presteren. Bij kinderen die gemiddeld presteren, is het moeilijk om de link te leggen tussen hoogbegaafdheid en dyslexie. Deze kinderen worden vaak als lui beschouwd door de leerkracht en krijgen niet de nodige ondersteuning.

Kinderen met psychiatrische of gedragsproblemen

Een angststoornis, depressie of agressieve stoornis kan het zicht op talenten ontnemen. Angst, depressie en agressie kunnen ook het gevolg zijn van onvoldoende intellectuele uitdaging.

Kinderen met een andere moedertaal

Kinderen met een andere moedertaal dan het Nederlands zullen nooit de Nederlandse taal perfect beheersen (Julien & Blumenthal, 2004). Dit kan de indruk wekken van een ontwikkelingsachterstand, zelfs als juist sprake is van een ontwikkelingsvoorsprong.

EN DAN

Dit artikel wil logopedisten wijzen op mogelijke hoogbegaafdheid bij kinderen die zij zien in de logopedische behandeling. Door eventuele hoogbegaafdheid kan de behandeling anders verlopen dan men bij normaalbegaafde kinderen gewend is. De volgende adviezen kunnen ter hand genomen worden door logopedisten die werken met (vermoedelijk) hoogbegaafde kinderen:

- > Wees alert op kenmerken van hoogbegaafdheid.
- > Houd er rekening mee dat sommige hoogbegaafde kinderen onderpresteren en daardoor moeilijk herkenbaar zijn. Vraag of ouders verschillen zien tussen het kind thuis en op school.
- > Praat met het kind over ontwikkelbaarheid en vertel over de plasticiteit van het brein.
- > Neem de eigen overtuiging over ontwikkelbaarheid onder de loep.
- > Geef het kind concrete feedback op inspanning (en niet over zijn intelligentie), doorzetten en aanpak.
- > Wees authentiek.
- > Bied je therapie top-down aan (wat is het einddoel en hoe gaan we dat bereiken).
- > Wees oprecht en kom afspraken na.
- > Durf je kwetsbaar op te stellen.
- > Stel vragen en nodig het kind uit om zelf oplossingen te bedenken.
- > Maak het doel van herhaling duidelijk.
- > Breng variatie in de oefeningen.
- > Combineer in oefeningen verschillende handelingen om automatiseren te bevorderen.

Casus Nishan

Inleiding en diagnostiek

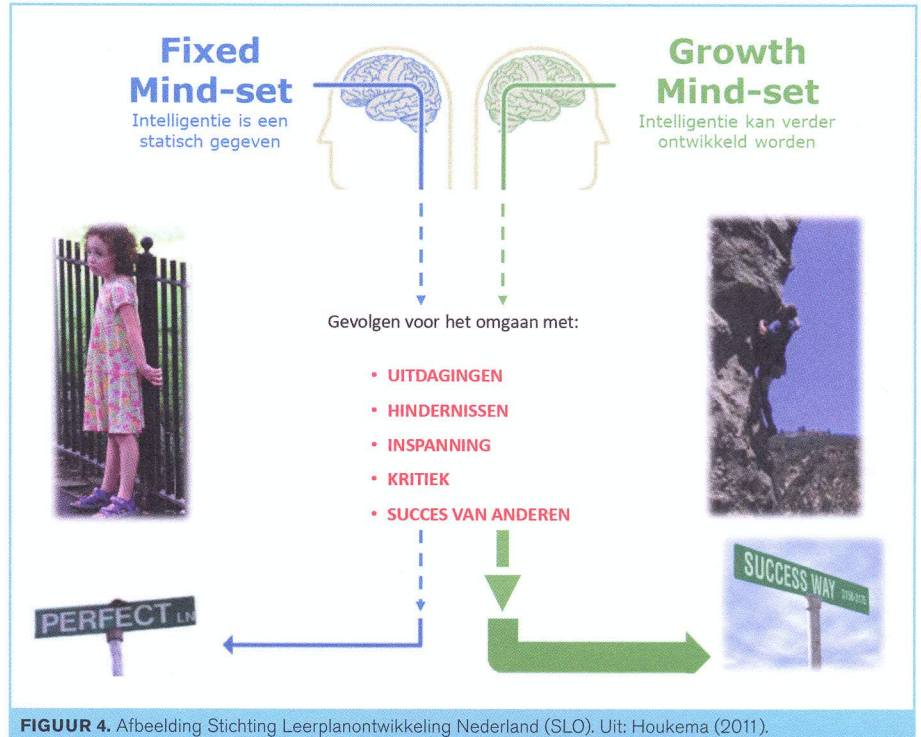
Nishan heeft een Armeense moeder en een Russische vader. Hij woont nog niet zo lang in Nederland en spreekt gebrekkig Nederlands. De leerkracht geeft aan dat Nishan zich moeilijk verstaanbaar kan maken. Bovendien vindt ze dat hij een korte aandachtspan heeft: hij is erg dromerig en kijkt regelmatig uit het raam. Hij maakt op haar, zo zegt ze zelf, niet zo'n bijster slimme indruk.

Als Nishan de eerste keer in de praktijk komt, maakt hij een afwachtende indruk. Zodra het materiaal tevoorschijn wordt gehaald, verandert dat: hij wordt nieuwsgierig en stelt allerlei vragen. Het Nederlands spreken gaat moeizaam, maar Nishan doet veel moeite om zich verstaanbaar te maken. De moeder van Nishan geeft (in het Engels) aan verbaasd te zijn over de houding van de leerkracht. Thuis is Nishan namelijk erg leergierig. Hij is regelmatig met zijn ouders te vinden in de bibliotheek en gaat bij de buurvrouw op bezoek om zijn Nederlands te oefenen. Hij leest veel, voornamelijk Engelstalige kennisboeken.

Nishan vertelt dat hij school saai vindt. We bekijken samen wat boeken en het valt op dat hij moeite heeft met het benoemen van alledaagse voorwerpen. Maar in boeken over het heelal weet hij alles te benoemen. Nishan lijkt een slim jongetje met een selectieve woordenschat. Om het gedrag van Nishan in kaart te brengen, wordt in overleg met de ouders en huisarts afgesproken dat hij getest wordt door een in hoogbegaafdheid gespecialiseerde orthopedagoog. De vermoedens worden bevestigd: Nishan blijkt hoogbegaafd. Op basis hiervan wordt een plan opgesteld om zijn Nederlands te verbeteren. Met school wordt een plan van aanpak besproken om Nishan meer uitdaging te geven.

Hoe kan logopedische begeleiding worden aangepast voor hoogbegaafde kinderen?

Adequaat omgaan met de kenmerken van hoogbegaafdheid heeft grote invloed op het slagen van logopedische behandeling. Hieronder worden enkele veelvoorkomende eigenschappen van hoogbegaafde kinderen en de invloed hiervan op de logopedische

FIGUUR 4. Afbeelding Stichting Leerplanontwikkeling Nederland (SLO). Uit: Houkema (2011).

begeleiding uitgelicht.

Perfectionisme en mindset

Volgens Kieboom (2007) bepaalt de manier van 'zijn' mede het functioneren van hoogbegaafde kinderen. In bovenstaande lijst met eigenschappen van hoogbegaafde kinderen komt dit tot uitdrukking in eigenschappen als gevoeligheid, rechtvaardigheidsgevoel en perfectionisme. Perfectionisme en faalangst behoren volgens Kieboom tot de ingrijpendste kenmerken van hoogbegaafde kinderen en kunnen te maken hebben met de feedback die ze krijgen op hun leerresultaten. Hoogbegaafde kinderen worden vaak geprezen om hun slimheid en denken al snel dat ze alles moeten kunnen. Zodra ze inschatten dat een oefening te moeilijk is, haken ze liever af dan dat ze falen.

Uit onderzoek van Dweck (2006) blijkt dat de manier waarop iemand de ontwikkelbaarheid van zijn vaardigheden ziet (de zogenaamde mindset) in hoge mate bepalend is voor de ontwikkeling van die vaardigheden. Dweck maakt hierbij onderscheid tussen een growth mindset en een fixed mindset. Iemand met een growth mindset gelooft (onbewust) dat hij zijn vaardigheden kan ontwikkelen. Mensen met een growth mindset zijn toegewijd aan leren, zien fouten en tekortkomingen eerder onder ogen en durven

uitdagingen aan te gaan. Zij hebben een hoge leermotivatie en geven niet snel op. Mensen met een fixed mindset hebben de overtuiging dat iemands vaardigheden min of meer vaststaan. Zij richten zich vooral op het bewijzen van hun slimheid tegenover de buitenwereld of denken 'ik ben dom' of 'het zit er niet in'. Ze verbergen tekortkomingen en reageren defensief op kritiek.

Hoogbegaafde kinderen met een fixed mindset vermijden uitdagingen. Inspanning moeten leveren betekent in hun ogen een gebrek aan vaardigheid en oefenen wordt geassocieerd met domheid. Het zijn deze kinderen bij wie perfectionisme en faalangst een belangrijke rol kunnen spelen. Dit kan het doen van oefeningen bij logopedische behandeling in de weg staan.

Het is zinvol om als logopedist na te gaan welke mindset u zelf heeft. De mindset van een logopedist heeft namelijk invloed op hoe zij het kind begeleidt, het soort feedback dat zij geeft en zelfs op de leermotivatie van het kind, want in het brein zijn spiegelneuronen actief die ervoor zorgen dat het kind kopieert wat hij de logopedist ziet doen (Dirksen en Möller, 2011).

Dirksen en Möller (2011) geven in hun praktische handboek 'Breinlink voor ouders' een aantal tips voor het aanpassen van de mindset

van fixed naar growth, die ook toepasbaar zijn bij de logopedische begeleiding van hoogbegaafde kinderen die door perfectionisme en/of faalangst moeite hebben met oefeningen:

- > Vertel over de plasticiteit van het brein
- > Neem de eigen overtuiging over ontwikkelbaarheid onder de loep
- > Geef voorbeelden van hoe rolmodellen hebben leren leren
- > Voer een gesprek met het kind over zijn ontwikkelbaarheid
- > Geef het kind feedback op inspanning (niet op intelligentie), doorzetten en aanpak

Voorbeelden van goede feedback zijn: 'Het is moeilijk, maar het lukt je wel als je het blijft proberen', 'Dat heb je heel goed geprobeerd', 'Ik kan merken dat je goed hebt geoefend' of 'Geloof je dat je dit kunt leren? Ik geloof dat namelijk wel, want...'. Maak als behandelaar feedback concreet en benoem merkbare kenmerken van inzet. Authenticiteit is hierbij erg belangrijk, want hoogbegaafde kinderen voelen snel aan of iets gemeend is en hoe iemand over hen denkt (Kieboom, 2007).

Naast prijzen op inzet is het belangrijk om verwachtingen van tevoren duidelijk te maken. Een hoogbegaafd kind wil weten wat het einddoel is en welke stapjes er nodig zijn om dat einddoel te bereiken. Deze zogenaamde top-down benadering biedt het kind duidelijkheid. Zoals al eerder aangegeven

hebben hoogbegaafde kinderen een groot rechtvaardigheidsgevoel en het is dan ook belangrijk dat gemaakte afspraken worden nagekomen. Bij deze benadering hoeven kritische opmerkingen en een kwetsbare opstelling niet geschuwd te worden. Hoogbegaafde kinderen accepteren dat een ander niet alles weet en waarden het als dit wordt uitgesproken. Ze voelen feilloos aan wanneer er iets is en juist wanneer dit onuitgesproken blijft, kan dat hen erg onzeker maken.

Ook vragen stellen kan aanzetten tot een andere aanpak en werkt vaak goed bij hoogbegaafde kinderen. Voorbeelden van vragen zijn: 'Deze aanpak werkte niet, hoe kunnen we het nog anders doen?', 'Wat moet je eerst kunnen voordat we deze oefening doen?', 'Hoe zou het kunnen komen dat deze oefening nog niet lukt?' en 'Wat gaat het jou opleveren als je deze oefening straks kunt?'.

Casus Sofie

Inleiding en diagnostiek

Sofie (8 jaar) zit in groep 5 en is getest door een orthopedagoog. Uit dit onderzoek, waarbij is gekeken naar bovengenoemde kenmerken van hoogbegaafdheid, is gebleken dat Sofie hoogbegaafd is. Sofie wordt aangemeld met stemproblemen. Volgens de KNO-arts is er sprake van beginnende

stembandknobbels. Bij binnenkomst vallen haar zelfstandigheid, nieuwsgierigheid en taalhantering op. Ze stelt zichzelf voor, praat honderduit en stelt vragen over haar stem. Sofie spreekt lang door op één adem; de adem is claviculair. Er is veel spanning in het halsgebied waarneembaar en in rust kucht ze regelmatig. Vastgesteld wordt dat er hier sprake is hyperkinetische dysfonie. Na het onderzoek wordt Sofie verteld wat de bevindingen zijn en wat daaraan gedaan kan worden. Ze luistert aandachtig en stelt vragen over de werking van de stem, de invloed van de ademhaling en het behandelplan.

Behandeling

Tijdens de eerste behandeling kijkt Sofie aandachtig wanneer haar wordt gevraagd een oefening na te doen. Ze aarzelt en vraagt of ze de oefeningen thuis mag doen. Ze is erg perfectionistisch en weet niet of het gaat lukken. Vervolgens kiest ze de veilige weg: ze wil het eerst in haar vertrouwde omgeving oefenen. Uit een gesprek met haar moeder blijkt dat Sofie op school ook snel afhaakt als de leerkracht haar meer uitdaging aanbiedt. Ze krijgt vaak te horen dat ze slim is. Bij Sofie werkt dit alleen maar verlamdend. Geadviseerd wordt om het boekje 'Help ik word slimmer' (Dirksen, 2011) te lezen met Sofie. Dit boekje gaat over de maakbaarheid van het brein en geeft tips over vaardigheden ontwikkelen en 'leren leren'. Gaandeweg de stembehandeling wordt merkbaar hoe perfectionisme en faalangst niet alleen een beperkende factor in de behandeling, maar ook in het leven van Sofie spelen. Daarom wordt ook gebruik gemaakt van het boek van Mirjam Kaijer 'Ik ben een topper'; een boek van deze tijd dat kinderen op een duidelijk manier levenswijsheden leert als 'je bent goed zoals je bent' en 'laat het los'.

Resultaten

Sophie heeft haar doel bereikt; ze is niet meer hees. De tips over mindset hadden effect op de hele leerhouding van Sofie. 'Doorzetten en proberen is leren' is nu haar motto. Hoewel ze nieuwe uitdagingen nog steeds spannend vindt, gaat ze ze niet meer uit de weg.

Problemen met automatiseren

Binnen de logopedische behandeling is het gangbaar om vaardigheden met herhaling in

LITERATUURLIJST

- > Algra, H. (2009). *Ontwikkelingsvoorsprong en (hoog)begaafdheid*. Amersfoort: Kwintessens.
- > Baas-Braal, J.A. & Van der Pauw, J.L. (2005). *Reader Sensorische integratie en hoogbegaafdheid*. Linköping: Baas-Braal.
- > Baas-Braal, J.A. & Westerop, B. van. Het brein als struikelblok. Verkregen op 27-09-2012. <http://www.hintnoordzuidholland.nl/documenten>
- > Boer, E. de & Booij, N. (2010). Excellentie in ontwikkeling. Handreiking (hoog)begaafdheid. Praktische informatie en tips om (hoog)begaafde leerlingen te laten excelleren. 's-Hertogenbosch: KPC Groep, CPS,APS en SLO
- > Dirksen, G. (2011). *Help, ik word slimmer*. Schiedam: Scriptum.
- > Dirksen, G. & Möller H. (2011). *Bremlink voor ouders*, Schiedam: Scriptum.
- > Dweck, C. (2006). *Mindset, the new psychology of success*. New York: Ballantine Books.
- > Geldermans, A. Hoogbegaafd of gewoon slim. Verkregen op 27-09-2012 via <http://www.jmouders.nl/Themas/School/Hoogbegaafd-of-gewoon-slim.htm>
- > Gerven, E. van (red.) (2009). *Handboek Hoogbegaafdheid*. Assen: Koninklijke van Gorcum.
- > Kaijer, M. (2010). *Ik ben een topper*. Alkaar: Kluitman
- > Kieboom, T. (2007). *Hoogbegaafd, als je kind (g)een einstein is*. Tiel: Lannoo.
- > Mönks, F. & Ypenburg, I. (2011). *Hoogbegaafdheid bij kinderen*. Amsterdam: Boom
- > Julien, M.M.R. & Blumenthal, M. (2004). Taalstoornissen bij meertalige kinderen. In: Peters, H.M.F., Bastiaanse, R., Borsel, J. van, De Jonckere, Ph., Jansonius, K., Meulen, S. van der (red.) *Handboek Stem-, spraak-, taalpathologie*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- > Renzulli J.S. & Reis, S.M. (2003). *Conception of Giftedness and its Relationship to the Development of Social Capital*. Colangelo N. & Davis G.A. (editors), *Handbook of Gifted Education*, third edition, pp 75-88. Boston: Allyn and Bacon

te slijpen. Dit bouwen we in stapjes op (bottom-up). Waar dat voor een gemiddeld intelligent persoon zeer geschikt is, is deze werkwijze voor hoogbegaafde kinderen zeer frustrerend (Kieboom 2007; Van Gerven, 2009). Net zoals deze kinderen binnen het onderwijs hun lesstof op andere wijze aangeboden moeten krijgen (geen eindeloze herhalingen, maar verdieping en verrijking van de lesstof), zo moet ook de logopedische oefenstof anders worden aangeboden. Hoewel herhaling niet kan worden vermeden, verdient het aanbeveling duidelijk te maken wat het doel hiervan is en veel inventiviteit te gebruiken in de manier van aanbieden.

Onderstaande casus bevat oefeningen die zijn gebaseerd op de bevindingen bij de begeleiding van hoogbegaafde kinderen van Baas-Braal & Van der Pauw (2005). Zij baseert zich op het gebruik van drie niveaus in de hersenen: de hersenstam, de subcortex en de cortex. De hersenstam regelt onbewuste automatische processen (spijsvertering, reflexen, etc.). In de subcortex worden aangeleerde automatische processen geregeld, zoals fietsen, schrijven en autorijden. In de cortex, de eigenlijke hersenschors, zeten intelligentie, taal en alle bewuste motorische processen.

In het artikel 'Het brein als struikelblok' (Baas-Braal & Westerop, www.hintnoord-zuidholland.nl) wordt aangegeven dat de cortex door hoogbegaafde kinderen bij alles wat ze doen bovenmatig wordt ingeschakeld. Hierdoor worden handelingen minder geautomatiseerd en vaker bewust uitgevoerd. Dat dit heel vermoeiend kan zijn, blijkt uit het volgende voorbeeld. Iemand die de subcortex gebruikt tijdens het autorijden, kan praten en rijden tegelijk. Maar in een verkeerssituatie die oplettendheid vereist, moet worden teruggeschakeld naar de cortex. Dit is een tijdelijke staat van extra alertheid, die ook extra inspanning vereist. Voortdurend corticaal autorijden zou dodelijk vermoeiend zijn. Hetzelfde geldt voor het voortdurend bewust bezig zijn met de mondgedrag of ademhaling. Daarom is het zo belangrijk dat kinderen deze handelingen subcorticaal leren besturen (automatiseren).

Volgens Baas-Braal is inventiviteit hierbij een effectievere benadering dan herhaling. Om ervoor te zorgen dat de subcortex wordt

ingezet en de cortex het leren niet volledig op zich neemt, moet een oefening behalve het element dat subcorticaal uitgevoerd dient te worden een 'afleiding' voor de cortex bevatten. Hoe slimmer een kind is, hoe moeilijker je de opdrachten voor de cortex moet maken. Als de opdrachten te makkelijk zijn, neemt de cortex alsnog de uitvoering van beide taken op zich, aldus Baas-Braal & Van der Pauw (2005).

Casus Joost

Inleiding en diagnostiek

Joost (8 jaar) werd aangemeld voor logopedie vanwege afwijkende mondgewoontes en een gespannen ademing. Tijdens het spreken en voorlezen zoog hij op onverwachte momenten hoorbaar een grote teug lucht naar binnen. Verder had hij een slappe mond motoriek en zat veelvuldig met zijn mond open. De diagnose was verkeerde spreekademing en open mondgedrag. Tegelijkertijd liep er een capaciteitenonderzoek bij een orthopedagoog, die Joost diagnosticeerde als hoogbegaafd.

Behandeling

Na enkele weken oefenen kon Joost het geleerde toepassen, maar gebruikte hij niets spontaan. Het oefenen thuis ging niet goed: "Dat wil ik niet meer doen, dat heb ik bij de logopedist al gedaan!", verzette hij zich. De herhaling frustreerde hem en de vaardigheden werden onvoldoende geautomatiseerd. Vervolgens is de strategie gewijzigd: Joost moest bijvoorbeeld op een balansbord staan en ondertussen adem oefeningen doen.

Resultaten

Pas na deze aanpassing werden de nieuwe vaardigheden geautomatiseerd. De ademhaling is nu regelmatig en onhoorbaar, er is meer lipspanning en hij ademt goed door zijn neus.

Conclusie

Hoogbegaafdheid bij kinderen met logopedische stoornissen behoeft meer aandacht in de logopedische praktijk. Voor zowel het herkennen van mogelijke hoogbegaafdheid als het aanpassen van de therapie zijn in dit artikel handvatten gegeven die zouden moeten leiden tot een goede begeleiding van

“Hoogbegaafdheid bij kinderen met logopedische stoornissen behoeft meer aandacht.”

hoogbegaafde kinderen. Een diagnose is niet altijd noodzakelijk volgens de auteurs. Bij vragen over hoogbegaafdheid en de invloed hiervan op de logopedische behandeling of bij behoefte aan een diagnose kan een specialist in hoogbegaafdheid worden ingeschakeld. Dit kan een gespecialiseerd psycholoog of orthopedagoog zijn of een aan de ECHA (European Council for High Ability) geschoolde Specialist in Gifted Education. Een behandeling of onderzoek door een dergelijke specialist wordt niet vergoed door de zorgverzekeraar.

Auteurs

Henriëtte Dekker-ter Braak is logopedist bij Logopediepraktijk Dekker. Na ruim 20 jaar ervaring in de logopedische begeleiding van kinderen met een ontwikkelingsachterstand volgde ze de opleiding van de ECHA (European Council of High Ability, verbonden aan de Radboud Universiteit in Nijmegen) en de opleiding tot talentbegeleider bij Novilo. Ze is Specialist in Gifted Education en 'leren leren' en begeleidt als eigenaar van Smart-Ease hoogbegaafde kinderen, hun leerkrachten en ouders. info@smartease.nl

Esther van Rems-Dijkstra studeerde in 1997 af aan de Hogeschool Utrecht met een differentiatie in gehoor. Vervolgens werkte ze als vrijgevestigde logopedist, schoollogopedist en logopedist-akoepedist. Sinds 2009 heeft ze haar eigen logopediepraktijk in Bolsward. Ze is moeder van twee hoogbegaafde kinderen. info@logopediebolsward.nl